

MAÜ
PRESS

Artuklu Kaime

Türkiye’de Uygulanan İhracat Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Dicle Bölgesi¹

İhsan Denli | 0000-0001-5128-4486 | ihsandenli@sirnak.edu.tr

Şırnak Üniversitesi, Cizre Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Şırnak, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/01fevkv23>

Havva Yağcı | 0000-0002-3422-8594 | havvayagci2023@gmail.com

Mardin Artuklu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Anabilim Dalı, Mardin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

Geliş Tarihi 28.01.2025
Kabul Tarihi 17.03.2025
Yayın Tarihi 27.03.2025

Atıf Bilgisi

Denli, İ., & Yağcı, H. (2025). Türkiye’de uygulanan ihracat teşviklerinin bölgesel kalkınmadaki rolü: Dicle bölgesi. *Artuklu Kaime*. 15, 21-44.

Öz

Günümüzde ihracat teşvikleri, işletmelerin rekabet gücünü artırmak ve bölgesel kalkınmayı desteklemek için önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, işletmelerin ihracat teşviklerinden faydalanma durumu, nasıl ve ne düzeyde faydalandıkları, ihracat teşviklerinin işletmeler üzerindeki etkileri ve bu teşviklerin illerin kalkınmasında etkili olup olmadığı analiz edilmektedir. Çalışma, ihracat teşviklerinin bölgesel kalkınmadaki rolü ile ilgili literatüre katkı sağlaması açısından önem kazanmaktadır. İşletmelerin teşviklerden faydalanma sırasında karşılaştıkları zorluklar, ihracat teşviklerinden faydalanma durumları, teşviklerden yeterince faydalanamama sebepleri, işletmeler açısından ihracat teşviklerinin önemi, ihracat teşviklerinin işletmeler üzerindeki etkileri anket tekniği yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda Dicle Bölgesindeki işletmelerin, faydalandıkları ihracat teşviklerinin işletmelerine önemli katkılar sağladığı görülmüştür. Ancak işletmelerin, yerel düzeyde bağlı oldukları illerin ve genel düzeyde buldukları bölgenin kalkınmasına olan katkılarının ise beklenen düzeyde olmadığı, oldukça sınırlı düzeyde kaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, İhracat Teşvikleri, Dicle Bölgesi, Anket.

Öne Çıkanlar

- Türkiye’de uygulanan ihracat teşviklerinin yerel düzeyde işletmelerin ve genel düzeyde bölgelerin kalkınma üzerindeki öneminin incelenmesi.

¹ Bu Çalışma Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında hazırlanan “Bölgesel Kalkınmada İhracat Teşviklerinin Önemi: TRC3 Bölgesi Üzerine Bir Uygulama” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

- Devlet tarafından verilen ihracat teşviklerinin işletmeler üzerindeki olumlu etkileri öne çıkmaktadır.
- İhracat teşviklerinden yararlanan işletmelerin, yerel düzeyde bağlı oldukları illerin ve genel düzeyde buldukları bölgelerin kalkınmasına olan katkılarının sınırlı düzeyde kaldığı görülmüştür.

The Role of Export Incentives Applied in Turkey for Regional Development: Region Dicle²

İhsan Denli | 0000-0001-5128-4486 | ihsandenli@sirnak.edu.tr

Şırnak University, Cizre Vocational School, Accounting and Tax Department, Şırnak, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/01fcvk23>

Havva Yağcı | 0000-0002-3422-8594 | havvayagci2023@gmail.com

Mardin Artuklu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Mardin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

Date of Submission 28.01.2025
Date of Acceptance 17.03.2025
Date of Publication 27.03.2025

Abstract

Today, export incentives are regarded as an important tool for enhancing the competitiveness of businesses and supporting regional development. This study aims to analyze the extent to which businesses utilize export incentives, how and to what degree they benefit from these incentives, the effects of export incentives on businesses, and whether these incentives are effective in the development of provinces. The study gains importance in terms of its contribution to the literature on the role of export incentives in regional development. The difficulties in claiming incentives, the situation in claiming export incentives, the importance of export incentives for companies, the reasons for insufficient claiming of incentives and the effects of export incentives on companies using the survey technique. As a result, it was seen that the export incentives benefited by businesses in the Dicle region made a significant contributions to their businesses. However, it has been observed that the contributions of the enterprises to the development of the provinces to which they are affiliated at the local level and the region in which they are located at the general level are not at the expected level and remain at a very limited level.

Keywords: Regional Development, Export Incentives, Dicle Region. Survey.

Highlights

- Examining the significance of export incentives implemented in Turkey on the development of businesses at the local level and regions at the general level.
- The positive impacts of export incentives provided by the government on businesses stand out prominently.
- It has been observed that the contributions of businesses benefiting from export incentives to the development of the provinces they are affiliated with at the local level and the regions they are located in at the general level remain limited.

Citation

Denli, İ., & Yağcı, H. (2025). Türkiye’de uygulanan ihracat teşviklerinin bölgesel kalkınmadaki rolü: Dicle bölgesi. *Artuklu Kaime*. 15, 21-44.

² This study is derived from the doctoral dissertation titled “The Importance of Export Incentives in Regional Development: An Application on the TRC3 Region” prepared in the Department of Economics at the Graduate Education Institute of Mardin Artuklu University.

Giriş

Teşvik kavramı, yatırımın muhasebesi yapılarak ve riskleri minimuma indirerek, yatırımın sağlanması amacıyla verilen devlet olanakları şeklinde tanımlanabilir (Onay, 2016: 2). İhracat teşvikleri kavramı, dış ticaret potansiyelini artırarak ülke ekonomisinin büyümesini sağlayan, ihracatta hızlı ve verimlilik sağlanan teşvikler olarak adlandırılır (Horoz, 2006: 7-8). İhracat teşvikleri, ülkelerin ekonomik büyümelerini desteklemek, dış ticaret potansiyelini artırmak ve yerel işletmelerin uluslararası pazarlarda rekabet edebilmelerini sağlamak amacıyla uygulanan bir ekonomik maliye politika aracıdır. İhracat teşviklerinin temel hedefi, üretim, istihdam ve ihracat oranlarının artırılması, stratejik öneme sahip olan sektörlerin geliştirilmesi ve bölgesel kalkınmanın sağlanmasıdır.

Türkiye’de uygulanan teşvik sisteminin amaçlarından biri bölgesel kalkınmanın sağlanmasıdır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBBS) göre, Dicle Bölgesi (İBSS, Düzey 2’ye göre) Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içinde yer alan Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerini kapsamaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi (İBBS, Düzey 1’e göre) sınırları içerisinde yer alan Dicle Bölgesi, diğer bölgelerle karşılaştırıldığında işsizliğin ve bölgesel geri kalmışlığın en yüksek olduğu bölgelerden birini oluşturmaktadır. Bu durum, Dicle Bölgesinin teşvikler ve kamu yatırımlarıyla desteklenmesi yönünden önem kazanmaktadır. Ancak bölge planları doğrultusunda ve içsel dinamikleri harekete geçirecek doğrultuda teşvikler uygulanmazsa, kullanılan teşviklerden olumlu sonuçların elde edilmesi güç olmaktadır.

Literatürde ihracat teşvikleri ile ilgili yapılmış çalışmalar mevcuttur. Literatürde yer alan çalışmaların kapsamının ihracat teşviklerinin önemini ortaya koymaya yönelik yapılmış çalışmalar olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmaların bir kısmı özet olarak belirtilebilir, Süzer (2019) ihracat yapan işletmelerin devlet tarafından sağlanan ihracat teşviklerinden faydalanma durumu ve kalkınmada bu teşviklerin önemini ortaya koymak için Karaman ilindeki 26 tane işletmeye ankete dayalı yüz yüze görüşme yapmıştır. Çalışmada, en çok tercih edilen teşvik türünün KDV istisnası olup, bu teşvik türüne ulaşmanın daha kolay olduğu görülmüştür. İhracat teşviklerinden yararlanma oranının düşük olduğu bunun nedenlerinin bilgi yetersizliği, bürokratik engellerin ön plana çıktığı ifade edilmiştir (Süzer, 2019: 4). Yayar & Demir (2014) Tokat ilinde faaliyet gösteren işletmeler üzerinde yapmış oldukları çalışmalarında, teşviklerin bölgelerarası dengesizlikleri azalttığını, şirketlerin şahıs şirketinden anonim şirkete geçildikçe teşviklerden daha çok faydalandıkları, teşviklerden yararlanmada şirketlerin hukuki yönü, faaliyet süreleri, odalara kayıtlı olma durumları etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır (Yayar & Demir, 2014: 119). Ersungur & Noyan Yalman (2009) Sivas ilinde faaliyet gösteren ihracatçı işletmelerin ihracat teşviklerinin ihracat ve bölgesel kalkınmanın üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada, ihracat teşviklerinin işletmelerin ihracatını artırdığı dolayısıyla ilin ve aynı zamanda bölgenin kalkınmasında etkili olduğu görülmüştür (Ersungur & Noyan Yalman, 2009: 81).

Literatürde yer alan çalışmalar değerlendirildiğinde, uygulanan ihracat teşviklerin bölgesel kalkınma ve işletmelerin verimliliği üzerindeki etkileri ele alınmaya çalışılmıştır. Ancak literatür çalışmalarında ihracat teşviklerin, Dicle Bölgesinde bulunan illerin sosyo-ekonomik gelişimine ve bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri ile ilgili analizler eksik kalmıştır. Bu bağlamda, çalışmada Dicle Bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin faydalandıkları ihracat teşviklerin işletmeler üzerindeki etkileri, illerin sosyo-ekonomik gelişmesi ve bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi analiz edilmektedir.

Bu çalışma, ihracat teşviklerinin Dicle Bölgesinin (İBSS, Düzey 2’ye göre) kalkınmasında, bölgede ihracat, üretim, istihdam, gelir düzeyin artırılmasında ve işsizliğin azaltılmasında etkili olup olmadığına yönelik literatüre önemli bir katkı sunacaktır. Çalışma,

Dicle Bölgesinde (İBBS Düzey 2'ye göre) ihracat teşviklerinin işletmeler, illerin sosyo-ekonomik gelişimi ve bölgesel kalkınma üzerindeki etkilerini ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Literatürde konu ile ilgili yapılan çalışmalar analiz edildiğinde verilen teşviklerin, ülkenin ekonomik büyümesine ve işletmelerin verimliliğine etkileri yönünde analizler elde edilmiştir. Bu bağlamda, çalışma Dicle Bölgesini temel alarak, ihracat teşviklerinin işletmeler, illerin gelişimi ve bölgenin kalkınması üzerindeki etkilerini analiz ederek; böylece ihracat teşviklerinin bölgesel kalkınma açısından etkilerine dair literatüre önemli bir kaynak sağlayacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde kavramsal çerçeve kapsamında bölgesel kalkınma ve ihracat teşviklerinin tanımları, temel ilkeleri, amaçları ve araçlarına yönelik teorik yapısı ele alınmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü olan Türkiye’de uygulanan ihracat teşvikleri ile ilgili bilgiler verilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Dicle Bölgesinin istatistiksel açıdan sosyo-ekonomik yapısını, ihracat teşviklerinin bölgenin kalkınmasında etkisinin yerelde Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerinde etkili olup olmadığını sahada anket yöntemi yapılarak ve SPSS programı kullanılarak birtakım bulgular elde edilmektedir. Bu bulgular değerlendirilerek uygulanması gereken birtakım politika önerileri geliştirilmektedir.

1. Bölgesel Kalkınma ve İhracat Teşviklerine İlişkin Kavramsal Çerçeve

Bölgesel kalkınma, belirli bir bölgenin ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirmeye yönelik kapsamlı bir yaklaşım içermektedir. Bölgesel kalkınma, bölge koşullarını dikkate alarak bölge planları oluşturma, bölgenin iç dinamiklerini harekete geçirme, bölgenin ekonomik büyümesini ve kalkınmasını sağlama ve toplumun gelir düzeyini yükseltme süreci olarak tanımlanabilir (Aydemir & Karakoyun, 2011: 11). Bir başka ifadeyle, bölgesel kalkınma, stratejik öneme sahip alanların üretime entegre edilmesi ve toplumun yaşam standardının artırılmasını hedeflemektedir (Denli, 2023: 328). Bu tanımlar doğrultusunda, bölgesel kalkınmaya yönelik çeşitli yaklaşımlar ve teoriler, bu sürecin nasıl geliştiğine yönelik farklı bakış açıları sunmaktadır.

Bölgesel kalkınmaya yönelik çeşitli teorilerden sektörler teorisi, bir ülke ekonomisinin temel unsurlarının sektörler olduğunu ve ülke ekonomisinin gelişmesinin, bu sektörlerin ilerlemesine bağlı olduğunu savunmaktadır (Taşçı vd., 2011: 17). Merkez-Çevre teorisi, yeniliklerin merkezden çevreye doğru, kamu ve özel sektör aracılığıyla aktarılmasına dayanmaktadır (Gündüz, 2006: 23). Merkez bölgeler; sermaye birikimi ve teknoloji düzeyi yönünden çevre bölgeleri etkilerken, çevre bölgeler ise ekonomik, politik ve sosyal yönden merkez bölgelerden etkilenmektedir (Szajnowska, 2009: 78-80). Merkezi yerler teorisi, şehirlerin yeri, büyüklüğü, mekanı ve rolünü anlamak amacıyla geliştirilmiş olup, şehirlerin önemini belirlemek açısından önemli bir yer tutmaktadır (Taşçı vd., 2011: 20-21). Yeni sanayi odakları teorisi, aynı yerde bulunan yerleşik ilişkilere sahip kurumların ve endüstrilerin yaygın bir şekilde bulunmasının, bölgesel kalkınmanın sağlanmasına yol açtığını vurgulamaktadır (Taşçı vd., 2011: 23). İhracat merkezleri teorisi, bölge içindeki sanayi ve hizmetler sektörlerindeki gelişmelerle bağlantılı olarak harekete geçecek yatırım ve dış ticaret çarpanları aracılığıyla bölgenin kalkınmasının hedeflendiğini ifade etmektedir (Gündüz, 2006: 21). Keynesyen bölgesel kalkınma teorisi, kalkınmanın temel koşulunun ihracat olduğunu ve ihracat artışının bölgesel kalkınmayı sağlayacağını vurgulamaktadır (Vatansever Deviren & Yıldız, 2004: 12). Neo-klasik bölgesel kalkınma teorisi, bölgesel kalkınmanın serbest piyasa anlayışına bağlı olarak sağlanabileceğini ve üretim kaynaklarının bölgeler arasında eşit bir şekilde bölüşülmesi gerektiğini belirtmektedir (Dolun & Atik, 2006: 10-11). İçsel bölgesel kalkınma teorisi, kalkınmanın içselleştirilmesinin üç temel koşulunu; yenilikçi mekanizma, kültürel bütünleşme ve yeniden üretim mekanizması olarak tanımlamaktadır (Maillat, 1997: 121). Bu durum, bölgesel kalkınma teorilerini, bölgesel kalkınmanın dinamiklerini ve kalkınma sürecinde rol oynayan faktörleri farklı açılardan ele

almaktadır. Ancak, bölgesel kalkınma uygulamaları, bu teorilerin ışığında yerel ve bölgesel düzeyde somut adımlar atılmasını gerektirmektedir. Sonuç olarak, bölgesel kalkınmanın sağlanması, teorik temeller ile birlikte uygulamaya dayalı stratejiler ve politikalara bağlıdır.

Bölgesel kalkınma teorileri, her ne kadar kalkınmanın çeşitli boyutlarını ele alsada temelde ekonomik büyüme ve kalkınmayı hızlandıran uygulamalı politikaların önemini vurgulamaktadır. Bu uygulamalardan biri de ihracat teşvikleridir. Literatürde teşvik kavramı; isteklendirme, özendirme, cesaretlendirme, yardım ve sübvansiyon olarak tanımlanırken (TDK, 2024), iktisat alanında, ekonomik faaliyetlerde etkinlik sağlamak amacıyla devlet tarafından sağlanan maddi ve maddi olmayan destekler olarak ele alınmaktadır (Onay, 2016: 2). İhracat teşviklerinin amacı, üretim sürecinden son tüketiciye ulaşma sürecine kadar ihracatçıyı farklı desteklerle cesaretlendirmektir. Özellikle ihracat teşvikleri, ülke ekonomisinin büyümesini hızlandıran önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. İhracatın artırılması, kısa vadede döviz girişi sağlarken, uzun vadede ekonomik kalkınmayı destekleyerek bölgesel kalkınma üzerinde de dolaylı etkiler yaratmaktadır.

2. Türkiye’de Uygulanan İhracat Teşvikleri

İhracat faaliyetlerinin yaygınlaşmasına yönelik olarak geliştirilen birbirinden farklı çok sayıda ihracat teşvikleri vardır. Dünyada her ülke, kendi ihracat yapısına uygun uygulamalar benimsemektedir. Bu ülkelerden biri de Türkiye’dir. Ülkemizde geçmişten günümüze kadar çok sayıda ihracat teşvikleri sağlanmıştır. Ülkemizde uygulanan ihracat teşviklerinin kaynağı merkezi bütçeden karşılanmasına rağmen, uygulamada birçok kurum etkili olabilmektedir. Günümüzde ülkemizde uygulanan ihracat teşvikleri altı başlık altında toplanabilir. Bunlar; devlet destekleri, dahilde işleme rejimi, hariçte işleme rejimi, Türk Eximbank kredileri, KDV istinası ve vergi, resim ve harç istinası şeklindedir (Atayeter & Erol, 2011: 3).

2.1. İhracata Yönelik Devlet Yardımları

Türkiye’de kalkınma politikaları, 1980’lerdeki neo-liberal politikalar çerçevesinde uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde ihracatın teşvik edilmesi amacıyla çeşitli destekler sağlanmaya başlarken doğrusal finansal ödemeler bu desteklerden biri olmuştur. Ancak, bu tür teşvikler 1995 yılında sona ermiştir. Ardından, ihracatçı işletmelerin görüşleri ve bölge planları doğrultusunda, devlet tarafından sağlanan ihracat teşvikleri yeniden düzenlenmiştir. Devlet yardımları olarak verilen ihracat teşviklerinin amacı, ihracatçı işletmelerin üretim, ihracat, karlılık ve istihdam oranlarını artırmak ve ihracatta karşılaştıkları finansman, pazarlama ve rekabet sorunlarını gidermektir (Cevahir, 2007: 63; Ersungur & Noyan Yalman, 2009: 82).

Türkiye’de, ihracatın gelişimine yönelik literatürde 12 adet devlet yardım programları mevcuttur. Bu programlar bölge planları ve ekonomik politikalar kapsamında belirli bölge ve stratejik alanlara yönelik olarak planlanmış destek miktarlarına göre verilmektedir (Mete & Akyazı, 2017: 86-87). Bu yardımlar; pazar araştırması ve pazara giriş desteği, Araştırma-Geliştirme (AR-GE) desteği, çevre maliyetlerinin desteklenmesi, eğitim desteği, istihdam desteği, tasarım desteği, tarımsal ürünlerde ihracat iadesi desteği, yurtdışında gerçekleştirilen fuar katılımlarının desteği, uluslararası nitelikteki yurtiçi ihtisas fuar desteği, uluslararası rekabetçiliğin geliştirilmesi desteği, yurtdışı birim, marka ve tanıtım faaliyetleri desteği, Türk ürünlerinin yurtdışında markalaşması, Türk imajının yerleştirilmesi ve TURQUALITY’nin desteklenmesidir (Cevahir, 2007: 63).

2.2. Dahilde İşleme Rejimi

Dahilde İşleme Rejimi (DİR) programı; işletmelerin öngörülen süre içerisinde girdi olarak kullanıldıktan sonra ihraç edilmek üzere, ihraç malların üretimi için gereksinim duydukları hammadde, ara malı, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri gibi ithalat vergi kapsamına

giren her türlü vergiden muaf olmak ve ticaret politikası mevzuat önlemlerinin dışında tutulan bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Başkol, 2016: 3).

DİR programının amacı, küresel piyasalarda ihracat potansiyelini büyütmek, ihracatta rekabet gücü kazandırmak, ihraç ürünlerini çeşitlendirmek, ihraç ürünlerinin toplam faktör verimliliklerini artırmak, istihdama katkı sağlamak, bölgesel kalkınma ve ekonomik kalkınmayı sağlamaktır (Canitez, 2011: 202-203). Bunun için ihraç ürünleri için gereksinim duyulan ithalat girdilerinden alınan gümrük vergisi, KDV, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF), toplu konut fonu gibi bir takım vergi çeşidinden muaf tutulmaktadır. Bu durum ithalat malları için yapılan vergi ödemelerinin geri ödenmesini sağlayan bir ihracat teşvikini oluşturmaktadır (Bağrıaçık, 2004: 537).

2.3. Hariçte İşleme Rejimi

Türkiye’de uygulanan ihracat teşviklerinden biri olan Hariçte İşleme Rejimi (HİR) desteği, serbest dolaşım halindeki eşyanın daha ileri bir aşamada işlenmek, tamir edilmek veya yenilenmek amacıyla Türk gümrük bölgesi dışına veya serbest bölgelere geçici olarak ihraç edilmesi ve işlem görmüş ürünün tam veya kısmı muafiyetten faydalanarak serbest dolaşıma girmesi ile ilgili faaliyetleri içermektedir (Şimşek & Yazıcı, 2004: 129).

HİR, yerelde bölgesel kalkınma olmak üzere ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan ürünlerin ithalinde alınması gereken her türlü vergiden muaf tutulması, serbest dolaşıma sunulan işlenmiş ürünlerin ithali sırasında alınması gereken vergilerin dışında kalması, ihraç edilen eşyanın aynı tarihte ithal edilmesi durumunda gümrük vergileri oranı kadar muaf tutulması veya Türkiye’deki işletmelerin ekonomik çıkarlarını korumak koşuluyla ihraç ürünlerinin satışının teşvik edilmesi amacıyla uygulanmasını sağlayan bir programdır.

2.4. Vergi, Resim ve Harç İstisnası

İhracat finansmanına katkı sunmak koşuluyla, kredi veren kuruluşların kullanacakları krediler ile bankaların ve sigorta şirketlerinin ihracat kapsamında yürüttükleri birtakım işlemler nedeniyle talep ettikleri ücretler, dış satıma yönelik yapılan faaliyetler vergi, resim ve harç istisnası desteği programı sağlamaktadır (Kemer, 2003: 49). Bu teşvik kapsamında ihracat potansiyelini geliştirmek, ihracat ürünlerinde toplam faktör verimliliğini artırmak, uluslararası pazarlarda rekabet edebilmek, işletmelerin maliyetlerini düşürerek bölgesel kalkınmaya katkı sunmak ve ülke ekonomisinde büyüme, istihdam, ihracat, rekabet gücü ve refah düzeyinin gelişmesini amaçlamaktadır.

2.5. İhracatta Katma Değer Vergisi (KDV) İstisnası

İhracatta Katma Değer Vergisi, üretimden nihai tüketime kadar olan süreci içeren bir vergi türüdür. Türkiye’de birbirinden farklı sektörlerde üretim faktörleri kullanarak elde edilen mal ve hizmetlerin teslimi vergi alanına girmektedir (Atayeter & Erol, 2011: 20). Katma Değer Vergisi (KDV), işletmeler tarafından sundukları mal ve hizmetler karşılığında kamu adına tahsil ettiklerinden dolayı vergiler grubuna girmektedir. Bunun için işletmeler sattıkları mal ve hizmetlerden aldıkları KDV’yi ilgili kuruma aktarmak üzere vergi dairelerine göndermeleri gerekmektedir.

KDV, yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da uygulanabilen bir dolaylı vergi çeşididir. İşletmeler ihracatı teşvik etmek, böylece bölgesel kalkınma ve ülke ekonomisinin büyümesine katkı sunmak amacıyla mal ve hizmet ihracatında katma değer vergisinden muaf tutulmaktadır. İhraç edilmek üzere üretimde kullanılacak hammadde, ara malı ve yardımcı malzemeler için ödenecek olan KDV’ler ihracat faaliyetleri yapıldıktan sonra ilgili işletmelere ödedikleri vergiler, iade edilmektedir. Bu durum, KDV iadesi olarak uygulanan bir ihracat teşvik aracı uygulamasıdır. Bu yolla ihracat yapan işletmeler vergiden muaf tutulmaktadır (Tuncer, 1999: 78).

İhracatta KDV desteği uygulamasının koşulu işletmeler tarafından ihracata yönelik birtakım ürünlerin uluslararası alanlarda pazarlanmasıdır. Bu destek türü, işletmelerin mal alımlarında ödedikleri fakat müşteriden almadıkları vergi miktarının geri alınması uygulamasıdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ihracat kapasitesinin artırılması böylece bölgesel olmakla birlikte ekonomide büyüme oranı, istihdam düzeyi, döviz miktarı ve ihracat seviyesinin artmasını sağlamak amacıyla ihracat teşviki uygulamaları çerçevesinde bu tür destekler sağlanmaktadır.

2.6. Türk Eximbank İhracat Kredileri

Cumhuriyet’in ilanından sonra, Türkiye, ekonomisinde ithal ikameci sanayileşme politikalarını benimsemiştir. Ancak 1980 yılında uygulamaya konan neo-liberal politikalar çerçevesinde, 24 Ocak 1980 tarihinde kabul edilen ekonomi kararları kapsamında ihracata dayalı sanayileşme stratejisi benimsenmeye başlanmıştır. İhracata dayalı bir büyüme ve kalkınma modelinin önem kazanmaya başladığı bu dönemde, ihracatın sürdürülebilir olması için gerekli finansman kaynağını sağlayabilecek kurumsal bir yapıya gereksinim duyulmuştur. 1964 tarihinde ihracat faaliyetleri için finansman kaynağını sağlamak amacıyla Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur. 1987 tarihinde ise ihracatçı işletmelerin finansman kaynağını sağlamak için Türk Eximbank kurulmuş, 1988 yılında faaliyetlerine başlamıştır (Oskar & Kubar, 2008: 374).

Bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önem kazanan unsurlardan biri ihracat faaliyetleridir. İhracat teşvik uygulamaları kapsamında kurulan Türk Eximbank’ın amacı küresel piyasalarda ihracatın geliştirilmesi, ihracatta katma değeri yüksek ürünlerin oranını arttırmak, ihracat potansiyelini arttırmak, ihracatta ürün ve hizmet portföyünü geliştirmek, uluslararası alanda ihracatçı işletmelerin pazar paylarının artırılması, bölgesel kalkınmaya etki eden üretim artışı, istihdam, gelir düzeyi, ihracat, büyüme ve refahın dengeli bir şekilde dağılımını sağlamak ve işletmelerin yatırımlarını gerçekleştirmeleri için gerekli finansman kaynağının sağlanması, yurt dışında faaliyetleri olan yatırımcı ve girişimciler ile ihracat yapan işletmelere uluslararası piyasalarda rekabet gücü oluşturulması ve teminat teşviki sağlanmasıdır (Öztürk vd., 2007: 183).

3. Saha Çalışması

3.1. Çalışmanın Amacı, Önemi ve Yöntemi

Bölgesel kalkınma açısından ihracat teşviklerinin Dicle bölgesinin kalkınmasında, illerin sosyo-ekonomik olarak gelişmesinde, bölgenin sorumlu olduğu illerde faaliyette bulunan işletmelerin ihracat teşviklerinden faydalanma düzeylerini, işletmelerin üretim, istihdam, ihracat, kârlılık, sermaye birikimi, rekabet ve yatırımların gelişmesindeki rolünü analiz etmektir. Çalışmada, ihracat teşviklerin bölgesel kalkınmadaki önemi açısından, Dicle Bölgesi örneği ele alınmıştır. Dicle Bölgesi, bölge içi ve bölgeler arası kalkınmışlık düzeyi yönünden geri kalmış bölgelerden biridir. Çalışma, Dicle bölgesinin geri kalmışlığının nedenlerini ve kalkınma yolunda ilerleme sağlayacak politika önerilerini ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Dicle Bölgesinde (TRC3 Düzey 2) yer alan iller Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt’tir. Bu illerin sosyo-ekonomik durumunun incelenmesi, işletmelerin kuruluş yeri sorunları, işletmelerin karşılaştıkları finansman sorunları, işletmeler açısından ihracat teşviklerin önemi, ihracat teşviklerinden faydalanma durumları, teşviklerden faydalanma sırasında karşılaştıkları güçlükler, teşviklerden faydalanamama sebepleri, ihracat teşviklerinin işletmeler üzerindeki etkileri, işletmelerin ihracat teşviklerinden beklentileri ve ihracat teşviklerin özendirilmesi için çözüm önerilerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Türkiye’de uygulanan ihracat teşviklerinin temel amaçlarından biri bölgesel kalkınmayı sağlamaktır. Güney Doğu Anadolu Bölgesi (Düzey 1’e göre TRC Bölgesi) sınırları içinde yer

alan Dicle Bölgesi (Düzye 2'ye göre TRC3 Bölgesi), ülkedeki diğer bölgelerle karşılaştırıldığında istihdamın, üretimin ve rekabetin en az olduğu, işsizlik ile bölgesel farklılıkların ise en fazla olduğu bölgelerden biri olarak tanımlanmaktadır (DİKA, 2010: 23-30). İhracat teşviklerinin Dicle Bölgesinde üretim, verimlilik, ihracat ve istihdamın artırılmasında, yatırım potansiyelinin artmasında, bölgenin alt ve üst yapısının gelişmesinde, bölgesel kalkınmayı sağlamada etkili olup olmadığının belirlenmesine yönelik literatüre önemli bir kaynak sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Çalışma ihracat teşvikleri ve bölgesel kalkınma ilişkisi ele alınarak, ihracat teşviklerinin, ülkelerin aynı zamanda bölgelerin kalkındırılmasında önemli düzeyde etkili olduğu, ihracat teşviklerinin bölgelere kazandırılması sayesinde bölgenin refah düzeyinde artış olması, verimliliklerin artması, sosyo-ekonomik açıdan olumlu etkiler sağlaması ve gelecekte genç girişimcilerin açısından kariyer gelişimi açısından önem taşımaktadır.

Bölgelerin kalkınmasında ve kaynakların verimli bir şekilde bölgelere yayılmasında devlet teşviklerinin önemi büyüktür. Bu çalışmada, bölgesel kalkınma ve ihracat teşvikleri ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Çalışma, Dicle Bölgesinde kurulan işletmelerin yapısını, faaliyetlerini ve sorumlu olduğu bölge üzerindeki etkisini, işletmeler açısından teşviklerin önemini, ihracat teşviklerinden faydalanma oranlarını, bu teşviklerden faydalanamama sebeplerini, teşviklerin özendirilmesi için çözüm önerileri sağlamaları açısından önemlidir. Bu çalışma ile Dicle Bölgesinde faaliyette bulunan ihracat teşviklerinden faydalanan işletmelerle ilgili özgün verilere ulaşılarak bölgesel kalkınmada ihracat teşviklerinin önemi üzerine literatüre önemli katkılar sunulacaktır.

Çalışma, bölgesel kalkınma açısından ihracat teşviklerinin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisini analiz etmektedir. Çalışmada, anket yöntemi uygulanmıştır. Anket formunun geliştirilmesi sürecinde literatür çalışmasından, Yolci (2019) ve Süzer (2019)'in yaptığı çalışmalardan yararlanılmış, çalışmalardaki birtakım sorular, bu çalışmanın amacı doğrultusunda revize edilerek güvenilirlik ve geçerlilik testleri yeniden yapılarak yeni bir anket formu oluşturulmuştur. Anket soruları; kapalı, yarı kapalı, açık uçlu ve 5'li likert ölçeği soru türleri ile oluşturulmuştur. Dicle bölgesinde bulunan ihracatçı işletmelerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde kişilerin kimlikleri gizli tutulmuş ve değerlendirmelerde kişisel bilgilere yer verilmemiştir. Anket formunda 29 adet soru sorulmuştur. Anket uygulaması çalışma hakkında bilgi sahibi olduğu düşünülen işletme sahibi/işletme yöneticilerine uygulanmıştır. Çalışmanın sınırlılığı, Dicle Bölgesinde bulunan sanayi ve ticaret odaları, ihracatçı birlikler ve gümrük müdürlüğüne kayıtlı olup aktif bir şekilde ihracat yapan işletmelerin sahibi/yöneticilerine yönelik olması, anket formunun sadece ihracat teşviklerinden faydalanan işletmelere yönelik olması ve bölge illerinde faaliyet gösteren işletmelerin anket çalışmalarına katılım düzeylerinin düşük olmasıdır.

Anket soruları, Dicle Bölgesinde farklı sektörlerde ihracat faaliyetleri gösteren ve ihracat teşviklerinden faydalanan işletmelere yönelik uygulanmıştır. Anket formu, Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerinde ihracat faaliyetleri yürüten toplam 150 işletmeye yönelik uygulanmıştır.

Saha çalışması kapsamında toplanan verilerin analiz edilmesinde SPSS istatistik programından faydalanılmıştır. Verilerin güvenilirlik ve geçerlilik hesaplamaları, betimsel analizleri, sıklık ve yüzde hesaplamaları, çarpıklık ve basıklık değerleri, değişkenler arasındaki ilişkiyi analiz etmek için çapraz tablolar oluşturulmuştur. Verilerin illere ve sektörlerle göre ortalama dağılımları hesaplanmıştır. Anketi yanıtlayan işletmelerin verdikleri yanıtlar arasında istatistiksel yönden birbirinden anlamlı farklılıklar açısından değerlendirmek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) analizi uygulanmıştır.

Güvenirlilik ve geçerlilik analizlerini ortaya koymak için SPSS istatistik programından yararlanılmıştır. Anketin güvenilirlik katsayısını ortaya koymak için Cronbach Alpha

katsayısının hesaplanması yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemin uygulanmasında, analizlerin tutarlı bir şekilde ortaya konulması ve güvenilirlik sonucunu güçlü bir şekilde ortaya koyan katsayı olduğundan önem kazanmıştır (Özdamar, 2004: 662). Katsayı değerleri 0,00-0,40 arasında ise ölçek güvenilir değil; 0,40-0,60 arasında ise ölçek düşük güvenilir düzeyinde; 0,60-0,80 arasında ise ölçek yüksek güvenilir düzeyinde; 0,80-1,00 arasında ise ölçek maksimum güvenilir düzeyinde değerlendirilmiştir (Akgül & Çevik, 2003: 435-436). Güvenirlilik analizi anket formunun 10 sorusu üzerine hesaplanan Cronbach Alpha katsayısı 0,783 olarak bulunmuştur. Bu oran ilgili soruların oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir (Alpar, 2003: 375). Geçerlilik (faktör analizi) katsayısını hesaplamak için Kaiser Meyer Olkin (KMO) yöntemi kullanılmıştır. Geçerlilik (faktör) analizi yapıldığı anket formunun 10 sorusu üzerine hesaplanan Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı 0,820 olarak bulunmuş olup, çalışmanın geçerliliği (faktör analizi) için uygun olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2005: 20-30).

3.2. Dicle Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Durumu

Bir bölgenin büyümesini ve kalkınmasını gösteren birtakım sosyo-ekonomik temel göstergeler bulunmaktadır. Bunlar; coğrafik, demografik, eğitim, sağlık, istihdam, işsizlik, tarım ve hayvancılık, dış ticaret, sanayi, sosyal, kültürel ve benzeridir. Dicle Bölgesinin sosyo-ekonomik göstergeleri ele alınıp, ülke ve coğrafi bölge ile karşılaştırması ele alınacaktır. Dicle bölgesinin sosyo-ekonomik göstergelerini resmi istatistik kurumlar tarafından güncel veriler ışığında aşağıda Tablo 1’de özetlemek mümkündür:

Tablo 1. Dicle Bölgesi Sosyo-Ekonomik Göstergelerin Durum Profili

	Türkiye	TRC3	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt
Demografik						
Yüzölçümü km ²	783.262	26.376	8.891	4.689	7.078	5.718
Adrese dayalı nüfus	85.372.377	2.454.236	888.874	647.205	570.745	347.412
Nüfus yoğunluğu km ²	111	94	101	139	80	63
Yıllık nüfus artış hızı	1.09	24.94	21.03	19.84	23.29	47.45
Toplam yaş bağımlılık	46,34	58,58	60,52	56,54	59,24	56,49
Toplam doğurganlık	1,62	2,61	2,62	2,39	2,94	2,47
Bebek ölüm hızı ‰	9,2	12,7	11,2	11,6	11,2	16,8
Net göç hızı ‰	0	-8,24	-8,73	-5,57	-6,03	-15,72
Eğitim Göstergeleri,						
İlkokulda okullaşma	93,85	92,37	92,38	93,79	90,26	93,35
Ortaokulda okullaşma	91,24	88,33	88,72	89,35	86,41	88,71
Ortaöğretimde	91,7	84,14	85,13	87,67	81,27	80,12
Okuma-yazma bilen	97,59	94,54	93,55	95,74	94,98	94,07
Okuma-yazma	2,41	5,46	6,45	4,26	5,02	5,93
Sağlık Göstergeleri,						
Toplam kurum sayısı	1.547	39	12	12	7	8
Toplam yatak sayısı	254.497	4.784	1.446	1.827	728	783
Yüz bin kişi başı yatak	301	202	168	292	133	236
Bin kişi başı hekim	2,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Doğurganlık hızı ‰	1,7	2,8	2,78	2,57	3,18	2,71
Bebek ölüm hızı ‰	9,2	12,7	11,2	11,6	11,2	16,8
Doğuşta beklenen yaşam süresi yıl	75,6/81,1	75,3/81,8	76,7/81,8	75,4/81,5	74,4/82,3	74,7/81,6
İstihdam ve İşsizlik						
Toplam istihdam (Bin)	31.632	566				

İstihdam oranı %, 2023	48,3	37,5	...	...	...	...
Tarım istihdamı %,	14,8	17,7	...	...	...	...
Sanayi istihdamı %,	27,5	22,8	...	...	...	...
Hizmetler istihdamı %,	57,6	59,5	...	...	...	...
İşsizlik oranı %, 2023	9,4	11,4	...	...	...	...
Tarım ve Hayvan						
Toplam tarım	20.192.539	507.529	278.669	73.265	101.581	54.014
Ekilen tarım alanı	16.509.626	473.740	263.156	69.788	88.098	52.698
Toplam canlı hayvan	68.946.415	4.543.715	1.059.268	987.913	1.275.250	1.221.284
Küçükbaş hayvan, 2023	52.363.410	4.292.800	987.553	890.687	1.217.253	1.197.307
Büyükbaş hayvan, 2023	16.583.005	250.915	71.715	97.226	57.997	23.977
Dış Ticaret						
İthalat (1000\$), 2022	363.710.575	815.354	469.062	216.661	94.030	35.601
İhracat (1000\$), 2022	254.169.748	2.275.470	1.142.169	220.497	839.936	72.867
Diğer Göstergeler						
Kişi başı GSYİH TL,	176.651	90.491	103.083	82.052	87.079	79.308
Kişi başı GSYİH \$,	10.659	5.460	6.220	4.951	5.254	4.785
Yoksul sayısı bin kişi,	18.219	317	...	...	...	...
Yoksulluk oranı %,	21,07	12,09	...	...	...	...
Gini kat sayısı, 2023	0,433	0,378	...	...	...	...
Toplam evlenme sayısı,	565.435	14.726	5.713	3.838	3.316	1.859
Evlenme hızı%, 2023	6,63	6,08	6,49	5,99	5,88	5,48
Toplam boşanma sayısı,	171.881	1.619	712	461	247	199
Boşanma hızı%, 2023	2,01	0,67	0,81	0,72	0,44	0,59
İntihar sayısı, 2022	4.146	118	32	33	30	23
İntihar hızı%, 2022	4,88	4,96	3,69	5,23	5,43	6,94
Toplam girişim, 2022	4.640.564	62.230	26.156	17.122	11.139	7.813
Kişi başı top. Elektrik	3.386	6.966	2.804	1.535	1.175	1.452
Hükümlü sayısı, 2022	258.401	4.059	1.499	1.153	854	553

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler, İl Göstergeleri.

Dicle Bölgesi, İBBS'e göre TRC3 Düzey 2 bölgesi olup, Güneydoğu Anadolu Bölgesi (Düzey 1'e göre TRC Bölgesi) sınırları içinde yer alan Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerinden oluşmaktadır. Dicle bölgesinde yer alan illerin toplam yüzölçümü 26.090 km² olup, Türkiye toplam yüzölçümünün %3,39'unu oluşturmaktadır. Dicle Bölgesi sınırları içerisinde bulunan illerin toplam yüzölçümleri; Mardin'in 8,806 km², Batman'ın 4.659 km², Şırnak'ın 7.152 km², Siirt'in 5.473 km²'dir. Dicle bölgesinin doğusunda Hakkari ili, batısında Şanlıurfa ili, kuzeyinde Bitlis ve Muş illeri, kuzeydoğusunda Van ili, kuzeybatısında Diyarbakır ili ve güneyinde ise Suriye ve Irak ülkeleri yer almaktadır (DİKA, 2010: 3).

Dicle Bölgesi, Mezopotamya sınırları içerisinde olup, Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırlarında yer almaktadır. Bölge illerinden Mardin; göç alan bir konumda olması, farklı etnik yapıya sahip nüfusunun olması, elverişli tarım arazileri ve iklim koşulları ile tarım ve hayvancılığa dayalı iç piyasa ve ihracata yönelik ticaret potansiyeli olan, zengin tarihi ve turistik doğa büyüklüğü ile turizm alanında gelişmiş bir ildir (TÜİK, 2024). Batman ise nüfusu sürekli gelişen, petrol, tarım, sanayi, inşaat ve hizmet sektörüyle büyüyen ve aynı zamanda inşaat, tekstil ve gıda sektörlerinde sanayileşmeyi artıran, yeni yatırımcı sayısını artıran ve ihracatı genişleyen bir ildir (TÜİK, 2024). Şırnak; komşu illere göre nüfusu az gelişen, tarım, hayvancılık, madencilik ve İpekyolu ticaretine dayalı ihracatı olan ekonomiyeye sahip bir ildir (TÜİK, 2024). Siirt; nüfusun yavaş arttığı, ekonomisi tarım ve hayvancılığa

dayalı gelişim gösteren bir ildir. Bu ilin üretiminde sanayinin payı düşük olup, ihracata dayalı üretimi küçüktür (TÜİK, 2024).

4. Bulgular ve Analizler

Saha çalışması kapsamında yapılan anket sonuçlarına göre Dicle Bölgesinde ihracat teşviklerinden faydalanan ihracatçı işletme yetkililerine ait kişisel bilgilerin dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. İşletme Yetkilisine Ait Kişisel Bilgiler

		F	%
Ankete cevap veren kişinin görevi	İşletme Sahibi	91	60,7
	İşletme Yöneticisi	36	24,0
	Dış Ticaret Müdürü	7	4,7
	Diğer	16	10,7
İşletmenin üst yönetim yetkisi	İşletme Sahibi/Aile Üyeleri	128	85,3
	Profesyonel Yöneticiler	22	14,7
	Diğer	0	0,0
İşletme yetkilisinin eğitimi	Ortaöğretim	10	6,7
	Lise	59	39,3
	Ön Lisans/Lisans	72	48,0
	Master/Doktora	8	5,3
	Diğer	1	0,7
İşletme yetkilisinin cinsiyeti	Erkek	134	89,3
	Kadın	16	10,7
İşletme yetkilisinin yaşı	18-29 yıl arası	7	4,7
	30-39 yıl arası	55	36,7
	40-49 yıl arası	49	32,7
	50-59 yıl arası	30	20,0
	60+ yıldan fazla	9	6,0
İşletme yetkilisinin görev süresi	1-5 yıl	17	11,3
	6-10 yıl	38	25,3
	11-15 yıl	48	32,0
	16-20 yıl	25	16,7
	21+ yıl	22	14,7
	Toplam	150	100,0

Tablo 2’de yer alan verilere göre, anketi yanıtlayan işletme yetkililerin önemli bir bölümünün cinsiyeti erkek, eğitim düzeyleri yüksek, orta yaşın üstünde ve 10 yıldan fazla işletmede çalıştıkları görülmektedir. Dicle Bölgesinde faaliyet gösteren işletmeler arasında anketi yanıtlayan örneklem sayısının tümü, anket formundaki soruların tamamına cevap verebilecek yetkinlikte olan işletme sahibi veya işletmenin yönetim biriminde yer alan bilgi, birikim, kariyer ve tecrübe sahibi kişilerdir. Bu durum, anketi yanıtlayan örneklem kitlenin ankete verilen yanıtların geçerliliğini, doğruluğunu ve güvenilirliğini arttırmaktadır. Dicle bölgesinde ihracat teşviklerinden faydalanan ihracatçı işletmeler ile ilgili bilgilerin dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. İşletme ile İlgili Bilgiler

		f	%
İşletme şirketinin türü	Şahıs Şirketi	12	8,0
	Limited Şirketi	126	84,0
	Anonim Şirketi	12	8,0
	Diğer	0	0,0
İşletmenin faaliyet gösterdiği il	Mardin	51	34,0
	Batman	43	28,7
	Şırnak	51	34,0
	Siirt	5	3,3

İşletmenin faaliyet gösterdiği sektör	Gıda	46	30,7
	İnşaat	33	22,0
	Tekstil	39	26,0
	Mobilya	10	6,7
	Kimya	7	4,7
	Diğer	15	10,0
İşletmenin faaliyet gösterdiği yıl	1-10 yıl arası	30	20,0
	11-20 yıl arası	85	56,7
	21-30 yıl arası	29	19,3
	31+ yıldan fazla	6	4,0
İşletmenin istihdam sayısı	0-15 arası kişi	6	4,0
	16-30 arası kişi	30	20,0
	31-45 arası kişi	37	24,7
	46-60 arası kişi	18	12,0
	61-75 arası kişi	15	10,0
	76+ kişiden fazla	44	29,3
	Toplam	150	100,0

Tablo 3'te yer alan veriler analiz edildiğinde, Dicle Bölgesinde yer alan ihracatçı işletmelerin önemli bir bölümü limited şirket olup en fazla Mardin ve Şırnak illerinde kurulmuş, yoğun olarak gıda, inşaat ve tekstil sektörlerinde 10 yıldan fazla faaliyet yürüten ve çalışan sayısı 16-75 kişi arasında olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bölgede faaliyet gösteren ihracatçı işletmelerin yapıları incelendiğinde, çoğunluğunun limited bir yapıya sahip olup ağırlıklı gıda olmak üzere inşaat ve mobilya sektörüne yatırım yaptıkları görülmektedir. Anonim şirket yapısına sahip olan ihracatçı işletmelerin ise tekstil ve inşaat sektörüne yatırım yapmışlardır. Bölge, göç alma ve yüksek doğurganlık oranına bağlı olarak genç ve işsiz nüfusun yaygın olduğu bir yerdir. Şirket türleri içerisinde istihdam oluşturma güçlerinin en fazla olduğu anonim şirkettir. Bölgede anonim şirket türlerine yönelik yatırımların artması işsizlik oranının düşmesi açısından önem taşımaktadır.

İstihdam oranların fazla olması açısından en yoğun olarak Mardin ve Batman illerinde bulunan ihracatçı işletmelerin olduğu, istihdama katkılarının en fazla bu iki ilde olduğu görülmektedir. İstihdama katkıları açısından en azın ise Şırnak ve Siirt illerinde faaliyet gösteren ihracatçı işletmelerin olduğu söylenebilir. Bu durum, Şırnak ve Siirt açısından illerin ve bölgenin kalkınması açısından önem taşıyan istihdam göstergesine olan katkılarının düşük olduğu söylenebilir. Dicle bölgesinde ihracat teşviklerinden faydalanan ihracatçı işletmelerin ihracat ile ilgili genel bilgilerin dağılımı Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. İşletmelerin İhracat ile İlgili Genel Bilgiler

		f	%
İşletmenin ihracat yaptığı süre	1-10 yıl arası	40	26,7
	11-20 arası yıl	84	56,0
	21-30 arası yıl	22	14,7
	31+ yıldan fazla	4	2,7
İşletmenin ihracat yaptığı ülkeler	Irak	85	56,7
	İran	9	6,0
	BAE	13	8,7
	Libya	9	6,0
	Suriye	7	4,7
	İsrail	11	7,3
	Filistin	7	4,7
İşletmenin sahip olduğu kalite belgeleri	Belçika	9	6,0
	TSE	79	52,7
	ISO 9001	33	22,0

	ISO 22000	15	10,0
	Sağlık Belgesi	7	4,7
	Helal Belgesi	16	10,7
İşletmenin ihraç ettiği ürün tipi	Hammadde	7	4,7
	Ara mal	17	11,3
	Nihai mal	105	70,0
	Hepsi	21	14,0
İşletmenin ortalama kapasite oranı	%10-%39	1	0,7
	%40-%69	35	23,3
	%70-%99	90	60,0
	%100	24	16,0
İşletmenin ihracatının niteliği	Kendi markası	76	50,7
	Fason ürün	73	48,7
	Diğer	1	0,6
	Öz sermaye	109	72,7
İşletmenin ihracatını finanse etme durumu	Ticari banka kredileri	32	21,3
	Eximbank kredileri	3	2,0
	Diğer	6	4,0
	Toplam	150	100

Tablo 4’te yer alan veriler analiz edildiğinde, işletmelerin 10 yıldan fazla ihracat faaliyetleri yürüttükleri, işletmelerin fason veya kendi markaları üzerinde en fazla nihai mal türünü ihraç ettikleri ve en çok Irak olmak üzere Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), İsrail, İran, Libya, Belçika, Filistin ve Suriye ülkelerine ihracat yaptıkları görülmektedir. Dicle Bölgesinde ihracat faaliyetlerini gerçekleştiren işletmelerin sadece %16’sı ortalama kapasitelerinin tamamına ulaşabilirken, işletmelerin %84’ü ise ortalama kapasitelerinin yüzde yüzüne ulaşamayıp, üretim kapasitelerinin önemli bir bölümü atıl bir düzeyde kalmaktadır. Bölgede ihracat gerçekleştiren işletmelerin %50,7’si kendi markalarıyla ihracat yaparken, en fazla gıda ve inşaat sektörlerinde faaliyet gösterdikleri Mardin ve Siirt illerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca, işletmelerin %48,7’si fason üretim (kendi markaları dışında) yoluyla ihracat gerçekleştirmekte olup, bu faaliyetlerin en yoğun olduğu iller arasında Şırnak ve Batman illeri bulunmaktadır. Bu illerde, fason üretim özellikle tekstil ve inşaat sektöründe yoğunlaşmaktadır.

Çalışmada, ihracatçı işletmelerden Dicle Bölgesinde ihracat teşviklerinden faydalanma sürecinde karşılaştıkları zorlukları önem derecesine göre çok önemsiz olandan çok önemli olana doğru derecelendirilmeleri istenmiştir. Bu yolla ihracat faaliyetleri yürüten işletmelerin ihracat teşviklerinden faydalanma sürecinde karşılaştıkları zorlukların betimsel analizleri ve ortalama önem derecelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Anketi yanıtlayan ihracatçı işletmelere teşviklerden faydalanma sürecinde karşılaştıkları zorlukları; teşvik mevzuat bilgisine tam sahip olmama, projenin tamamlanmasının çok uzun sürmesi, prosedürlerin aşırı olması, sunulan desteklerin az olması ve diğer seçenekler açısından değerlendirilmeleri istenmiştir.

Dicle bölgesinde ihracat teşviklerinden faydalanma sürecinde işletmelerin karşılaştıkları zorluklar ile ilgili sorunlarının teşviklerden faydalanma, teşviklere başvurma ve ihracat oranlarını nasıl etkilediğini değerlendirmek açısından, ihracatçı işletmelerin maddelere ayrı ayrı bir şekilde verdikleri yanıtlar aşağıdaki tablolarda belirlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Dicle bölgesindeki illerde ihracat faaliyetleri yürüten ihracatçı işletmelerin ihracat teşviklerinden faydalanma sürecinde karşılaştıkları zorluklarla ilgili sorunlara yönelik verdikleri yanıtların betimsel analizleri aşağıda Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5. Teşviklerden Faydalanırken Karşılaşılan Zorluklara Ait Betimsel Analizler

	N	Min.	Max.	X	SS Deviation
Teşvik mevzuatı bilgisine tam sahip olmamam	150	1	5	4,17	,937
Projenin tamamlanması çok uzun sürmesi	150	2	5	4,08	,886
Prosedürlerin aşırı olması	150	1	5	4,02	,973
Sunulan desteklerin az olması	150	1	5	4,25	,868

Dicle bölgesinde faaliyet gösteren ihracatçı işletmelerin ihracat teşviklerinden faydalanma sürecinde karşılaştıkları zorlukların standart sapma ve ortalama değerleri analiz edildiğinde, ihracatçı işletmelerin faaliyet gösterdikleri illerde ihracat teşviklerinden faydalanırken en çok karşılaştıkları zorlukların sunulan desteklerin az olması ve teşvik mevzuatı bilgisine tam sahip olmamalarının önem taşıdığını görmekteyiz. Tablo 5'te yer alan verileri iller açısından değerlendirdiğimizde, Dicle Bölgesinde ihracat faaliyetleri yürüten ihracatçı işletmelerin ihracat teşviklerinden faydalanma sürecinde karşılaştıkları zorlukların, Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerinde benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Dicle Bölgesindeki illerde ihracat faaliyetlerini yürüten ihracatçı işletmelerin teşviklerden faydalanma sürecinde karşılaştıkları zorlukların etkilenme derecelerinin ortalamalarının illere göre dağılımları ve genel ortalamaları Tablo 6'da düzenlenmiştir.

Tablo 6. Teşviklerden Faydalanma Sürecinde Karşılaşılan Zorlukların Ortalamaların Dağılımı

Teşviklerden Faydalanma Zorlukları	Dicle Bölgesinde Teşviklerden Faydalanma Sürecinde Karşılaşılan Zorlukların Dağılımı				
	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	Gen. Ort.
Teşvik mevzuatı bilgisine tam sahip olmamam	4,16	3,88	4,37	4,60	4,17
Projenin tamamlanmasının çok uzun sürmesi	4,14	3,79	4,22	4,60	4,08
Prosedürlerin aşırı olması	4,00	3,98	4,02	4,60	4,02
Sunulan desteklerin az olması	4,33	4,07	4,29	4,60	4,25

İhracat teşviklerinden faydalanırken meydana gelen zorluklar iller açısından analiz edildiğinde, Mardin ilindeki ihracatçı işletmelerin yaşadığı en önemli sorunların sunulan desteklerin az olması ve teşvik mevzuatı bilgisine tam sahip olmamaları iken, en önemsiz görülen sorunun ise prosedürlerin aşırı olmasıdır. Batman ilindeki ihracatçı işletmelerin teşviklerle ilgili yaşadıkları en önemli sorunların sunulan desteklerin az olması ve prosedürlerin aşırı olması iken, en önemsiz sorunun ise projenin tamamlanmasının çok uzun sürmesidir. Şırnak ilindeki ihracatçıların teşvikler ile ilgili yaşadıkları en önemli sorunun teşvik mevzuat bilgisine tam sahip olmama iken, en önemsiz sorunun ise prosedürlerin aşırı olmasıdır. Siirt ilindeki işletmelerin teşvikleri kullanırken yaşadıkları sorunların önem derecelerinin birbirine benzer oldukları görülmektedir.

Teşviklerden faydalanma sürecinde karşılaşılan zorlukların, Dicle Bölgesinde ihracat faaliyetleri gösteren iller arasındaki karşılaştırmaları belirlemek için temel koşul anket verilerinin normal dağılım sağlayıp sağlamadığının analiz edilmesidir. Verilerin normallik testi değerlerinin analiz edilmesinde objektif, yaygın kullanılan ve aynı zamanda geçerlilik kazanan çarpıklık-basıklık (skewness-kurtosis) analizi kabul edilmektedir.

Dicle bölge sınırlarında yer alan illerde ihracat faaliyetlerini yürüten ihracatçı işletmelerin ihracat teşviklerinden faydalanırken karşılaştıkları zorluklarla ilgili soruya verdikleri yanıtların normallik testi sonuçları Tablo 7'de düzenlenmiştir.

Tablo 7. Teşviklerden Faydalanırken Karşılaşılan Zorlukların Normallik Testi Sonuçları

	Skewness		Kurtosis	
	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Teşvik mevzuatı bilgisine tam sahip olmamam	-1,084	,198	,822	,394
Projenin tamamlanması çok uzun sürmesi	-,861	,198	,174	,394
Prosedürlerin aşırı olması	-,839	,198	-,018	,394
Sunulan desteklerin az olması	-1,203	,198	1,551	,394

Tablo 7’de yer alan normallik analiz değerlerine göre, skewness ve kurtosis (çarpıklık ve basıklık) katsayılarının -1,96 ile +1,96 değerleri arasında olduğundan tablodan elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği koşulunu sağlamaktadır. Tabloda yer alan verilerin skewness ve kurtosis değerlerinin -1,96 ile +1,96 aralığında olmasından verilerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Veriler normal dağılım sağladığından Dicle Bölgesinde ihracatçı işletmelerin ihracat teşviklerinden faydalanırken karşılaştıkları zorlukların iller arasında karşılaştırarak bir farklılık olup olmadığını analiz etmek için ANOVA (Tek Yönlü Varyans Analizi) analizi uygulanmıştır.

Dicle Bölgesinde yer alan illerde ihracat faaliyetlerini yürüten ihracatçı işletmelerin ihracat teşviklerinden faydalanırken karşılaştıkları zorlukların iller açısından farklılıklarının ANOVA analizi değerleri Tablo 8’de düzenlenmiştir.

Tablo 8. Teşviklerden Faydalanırken Karşılaşılan Zorlukların ANOVA Analiz Değerleri

	Kareler toplamı	Df	Kareler ortalaması	F	P
Teşvik mevzuatı bilgisine tam sahip olmamam	6,548	3	2,183	2,564	,057
Projenin tamamlanması çok uzun sürmesi	6,057	3	2,019	2,656	,051
Prosedürlerin aşırı olması	1,783	3	,594	,624	,601
Sunulan desteklerin az olması	2,461	3	,820	1,090	,356

Tablo 8’de yer alan verilere göre, Dicle Bölgesindeki iller arasında ihracatçı işletmelerin ihracat teşviklerinden faydalanırken karşılaştıkları zorlukların birbirinden farklı olup olmadıklarını belirlemek amacıyla bir ANOVA analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, işletmelerin teşvik mevzuatı bilgisine tam sahip olmama, projelerin tamamlanmasının çok uzun sürmesi, prosedürlerin aşırı olması ve sunulan desteklerin az olması gibi zorlukların olasılık değerleri %5 anlamlılık düzeyinin üzerinde bulunmuştur. Bu durum, Dicle Bölgesindeki iller arasında ihracat teşvikleri kullanımında karşılaşılan zorluklar açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Sonuç olarak, Dicle Bölgesindeki illerde ihracat faaliyetleri yürüten ihracatçı işletmelerin teşviklerden faydalanma zorluklarının benzer oranda yaşadıkları ve tüm illerde aynı düzeyde önemli olduğu görülmektedir.

Dicle Bölgesinde yer alan illerdeki ihracatçı işletmelere faydalandıkları teşvikleri belirtmeleri istenmiştir. Anketi yanıtlayan ihracatçı işletmelere faydalandıkları teşvikler ile ilgili soruda; pazar araştırması desteği, yurtdışı fuar desteği, yurtiçi fuar desteği, KDV desteği, istihdam desteği, eğitim desteği, tanıtım desteği, birim kira desteği, tasarım ve ürün geliştirme desteği, marka-Turquality desteği, Ur-Ge (Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi) proje desteği, dahilde işleme rejimi desteği, hariçte işleme rejimi desteği, Eximbank kredi desteği, vergi, resim ve harç istisnası desteği ve diğer seçenekleri açısından yanıtlamaları istenmiştir.

Dicle Bölgesinde ihracat faaliyetleri yürüten ihracatçı işletmelerin faydalandıkları teşvikleri ve teşviklerden faydalanma düzeylerini öğrenmek amacıyla işletmelerin maddelere ayrı ayrı bir şekilde verdikleri yanıtlar aşağıdaki tabloda belirlenmiş ve değerlendirilmiştir. İhracatçı işletmelerin Dicle Bölgesinde ihracat faaliyetleri yürütürken faydalandıkları ihracat teşviklerinin iller açısından farklılıkları aşağıda Tablo 9'da düzenlenmiştir.

Tablo 9. Teşvik Türlerinden Faydalanma Durumun İllere Göre Dağılımı

		İşletmenin Faaliyet Gösterdiği İl				Toplam
		Mardin	Batman	Şırnak	Siiirt	
Yurtdışı pazar araştırması desteği	1-3 defa	20	17	21	0	58
	4-6 defa	2	2	5	0	9
	6+ defa	0	0	1	0	1
Yurtdışı fuar desteği	1-3 defa	27	23	31	2	83
	4-6 defa	10	6	5	0	21
	6+ defa	1	1	2	0	4
Yurtiçi fuar desteği	1-3 defa	23	16	22	2	63
	4-6 defa	3	8	7	0	18
	6+ defa	1	0	3	0	4
KDV desteği	1-3 defa	21	14	18	1	54
	4-6 defa	10	17	17	2	46
	6+ defa	20	12	16	2	50
İstihdam desteği	1-3 defa	27	24	27	3	81
	4-6 defa	17	4	14	1	36
	6+ defa	4	12	5	1	22
Eğitim desteği	1-3 defa	23	27	28	2	80
	4-6 defa	9	6	4	0	19
	6+ defa	2	2	3	0	7
Tanıtım desteği	1-3 defa	26	12	21	0	59
	4-6 defa	4	2	6	0	12
	6+ defa	1	2	1	0	4
Birim kira desteği	1-3 defa	11	8	18	0	37
	4-6 defa	3	2	6	0	11
	6+ defa	1	1	1	0	3
Tasarım ve ürün geliştirme desteği	1-3 defa	14	13	15	0	42
	4-6 defa	2	5	4	0	11
	6+ defa	1	0	1	0	2
Marka-Turquality desteği	1-3 defa	22	13	19	2	56
	4-6 defa	1	2	2	0	5
	6+ defa	0	0	1	0	1
Ur-Ge projesi desteği	1-3 defa	24	15	19	0	58
	4-6 defa	1	1	2	0	4
	6+ defa	0	1	1	0	2
Dahilde işleme rejimi desteği	1-3 defa	17	15	22	0	54
	4-6 defa	9	3	6	0	18
	6+ defa	1	0	1	0	2
Hariçte işleme rejimi desteği	1-3 defa	9	7	15	0	31
	4-6 defa	0	0	1	0	1
	6+ defa	1	0	0	0	1
Eximbank kredi desteği	1-3 defa	34	19	34	4	91
	4-6 defa	12	21	12	1	46
	6+ defa	2	1	3	0	6
Vergi, resim ve harç istisnası desteği	1-3 defa	19	14	30	2	65
	4-6 defa	16	11	9	3	39

	6+ defa	15	16	12	0	43
Diğer	1-3 defa	10	7	20	0	37
	4-6 defa	14	17	12	3	46
	6+ defa	26	17	14	2	59

Çalışmaya katılan Dicle Bölgesindeki Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerinde ihracat faaliyetleri yürüten ihracatçı işletmelerin Tablo 9’da yer alan ihracat teşvik türleri verileri analiz edildiğinde, hangi ihracat teşvik türünden ne kadar sıklıkla faydalandıkları ve en çok kullanılan teşvik türünün hangisi olduğu görülmektedir. Tablo 9’daki verilere göre, ihracatçı işletmelerin en fazla kullandıkları teşvik türünün 150 defa olup, KDV desteği olduğu görülmektedir. Bunu vergi, resim, harç istisnası desteği, Eximbank kredi desteği, diğer destek türü olarak belirttikleri döviz bozdurma desteği ve istihdam desteği takip etmektedir. Dicle Bölgesindeki ihracatçı işletmelerin en az faydalandıkları ihracat teşvik türleri ise sırasıyla hariçte işleme rejimi desteği, birim kira desteği, tasarım ve ürün geliştirme projesi desteği ve Ur-Ge proje desteğidir.

Dicle Bölgesinde yer alan illerdeki ihracatçı işletmelere, eksik faydalandıkları teşviklerin nedenlerini belirtmeleri istenmiştir. Anketi yanıtlayan ihracatçı işletmelere, teşviklerden eksik faydalanmalarının nedenleri ile ilgili soruda; bürokratik engeller, yardım miktarının az olması, bilgi eksikliği, ihtiyaç duymama, başvuru kriterlerine sahip olmama ve personel eksikliği seçenekleri açısından yanıtlamaları istenmiştir.

Dicle Bölgesinde ihracat faaliyetleri yürüten ihracatçı işletmelerin teşviklerden eksik faydalanmalarının nedenlerini öğrenmek amacıyla işletmelerin maddelere ayrı ayrı şekilde verdikleri yanıtlar aşağıdaki tabloda belirlenmiş ve değerlendirilmiştir. İhracatçı işletmelerin Dicle Bölgesinde ihracat faaliyetleri yürütürken teşviklerden eksik faydalanmalarının nedenleri aşağıda Tablo 10’da düzenlenmiştir.

Tablo 10. İhracat Teşviklerinden Eksik Faydalanmanın Nedenlerine Ait Bilgilerin Dağılımı

	Bürokratik Engeller	Yardım Miktarı Az Olması	Bilgi Eksikliği	İhtiyaç Duymama	Başvuru Kriterlerine Sahip Olmama	Personele Eksikliği	Toplam/Yüzde
Pazar araştırması desteği	22	51	29	19	11	3	135/6,3
Yurtdışı fuar desteği	16	63	21	21	8	3	132/6,1
Yurtiçi fuar desteği	18	60	19	23	7	5	132/6,1
KDV desteği	52	43	11	14	6	1	127/5,9
İstihdam desteği	10	45	26	8	14	30	133/6,2
Eğitim desteği	6	31	34	18	14	29	142/6,6
Tanıtım desteği	10	40	39	22	26	3	140/6,5
Birim kira desteği	16	29	27	33	29	2	136/6,3
Tasarım ve ürün geliştirme	11	17	37	38	27	3	133/6,2
Marka-Turquality desteği	14	17	53	22	19	4	129/6,0
Ur-Ge proje desteği	15	14	50	24	23	6	132/6,1
Dahilde işleme rejimi desteği	13	41	39	28	13	2	136/6,3
Hariçte işleme rejimi desteği	10	9	29	76	10	0	134/6,2
Eximbank kredi desteği	57	49	16	11	1	0	134/6,2
Vergi ve harç istisnası	70	45	14	7	0	0	136/6,3
Diğer (Döviz desteği)	5	13	98	12	0	0	128/5,9
Toplam	345	567	542	376	208	91	2139/1

Çalışmaya katılan 150 ihracatçı işletmenin tamamının, araştırmada belirtilen 16 farklı ihracat teşvik türünün tamamıyla ilgilendikleri fakat yeterince faydalanmadıkları ya da hiç faydalanmadıkları varsayılırsa, araştırmada belirtilen sadece bir neden için toplamda 2400 yanıt olması gerekmektedir. Bazı ihracatçı işletmelerin, bu soruya verdiği yanıtlarda birden fazla neden belirtmiş olmalarına rağmen, işletmelerin verdiği yanıtlar çerçevesinde, her bir neden ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

150 ihracatçı işletme * 16 teşvik türü* karşılaştıkları 1 neden= 2400 yanıt

Çalışmaya yanıt veren bazı ihracatçı işletmelerin bu soruda belirtilen her bir nedenin birden fazla teşvik türünde karşılaştıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Çalışmaya katılan işletmelerin teşviklerden faydalanmama veya eksik faydalanmaların nedenleri analiz edildiğinde, 150 ihracatçı işletmenin en az bir teşvik türünden bilgi eksikliği, yardım miktarının az olması, bürokratik engeller ve ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir.

Dicle Bölgesindeki ihracatçı işletmelerin büyük bir bölümü ihracat teşviklerinden faydalanma koşullarını taşıdıkları halde eksik faydalanmalarının nedenleri arasında bilgi eksikliklerinin olduğunu söylemeleri işletmelerin geleneksel bir yönetim anlayışına sahip oldukları, kurumsal yönlerinin zayıf olduğu ve proje yazma kültürlerinin düşük olduğunu göstermektedir. İhracat teşviklerinden eksik faydalanmalarının diğer nedenleri arasında verilen yardım miktarının az olduğu ve ihtiyaç duymadıklarını belirtmeleri öz sermayelerine güvendikleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Çalışmada, Dicle Bölgesindeki ihracatçı işletmelerin kullanmış oldukları ihracat teşviklerin işletmeler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi sorulmuştur. Dolayısıyla ihracatçı işletmelerin kullanmış oldukları teşviklerin sonucunda işletmelerinin üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bölgede araştırmaya katılan ihracatçı işletmelerin kullanmış oldukları ihracat teşviklerin işletmeler üzerindeki etkileri; ihracat oranında artış oldu mu?, Katma değerli ürün sayısında artış oldu mu?, İhracatta pazar alanı gelişti mi?, İstihdam sayısında artış oldu mu?, Sermaye birikiminde artış oldu mu?, İşletmenin kârlılığı arttı mı?, Üretim sürecinde teknoloji düzeyi gelişti mi?, Yatırım potansiyelinde artış sağladı mı? Ve teşviklerin kayıt dışılığını azalttığını düşünüyor musunuz? sorularını “evet” ve “hayır” olarak değerlendirmeleri istenmiştir. İhracat teşviklerinin Dicle Bölgesindeki illerde yer alan ihracatçı işletmeler üzerindeki etkileri aşağıda Tablo 11’de düzenlenmiştir.

Tablo 11. İhracat Teşviklerin Dicle Bölgesindeki İşletmeler Üzerindeki Etkileri

İhracat Teşviklerin İşletmeler Üzerindeki Etkileri Sıklık/Yüzde Değerleri	Evet (f-%)	Hayır (f-%)	Toplam (f-%)
İhracat oranınızda artış oldu mu?	142 94,7	8 5,3	150 100
Katma değerli ürün sayınızda artış oldu mu?	106 70,7	44 29,3	150 100
İhracatta pazar alanınız gelişti mi?	101 67,3	49 32,7	150 100
İstihdam sayınızda artış oldu mu?	126 84,0	24 16,0	150 100
Sermaye birikiminizde artış oldu mu?	107 71,3	43 28,7	150 100
İşletmenizin kârlılığı arttı mı?	133 88,7	17 11,3	150 100
Üretim sürecinde teknoloji düzeyi gelişti mi?	78 52,0	72 48,0	150 100
Yatırım potansiyelinizde artış sağladı mı?	85 56,7	65 43,3	150 100
Teşviklerin kayıt dışılığını azalttığını düşünüyor	101 67,3	49 32,7	150 100

Tablo 11’de yer alan veriler analiz edildiğinde, çalışmaya katılan ihracatçı işletmelerin kullandıkları ihracat teşviklerinin işletmeler üzerindeki etkilerine göre %94,7’sinin ihracat teşviklerinin ihracat oranlarında artış sağladığı, %88,7’sinin işletmenin kârlılığında artış sağladığı, %84’ünün istihdam sayılarında artış sağladığı, %71,3’ünün sermaye birikimlerinde artış sağladıkları görülmektedir. Bu etkileri takip eden %70,7’nin katma değerli ürün

sayılarında artış sağladığı ve %67,3’nün ihracatta pazar alanının geliştiği görülmektedir. İhracat teşviklerinin işletmeler üzerindeki etkilerinin az olduğu durumlar ise %52’nin üretim sürecinde teknoloji düzeyinde gelişme sağladığı ve %56,7’sinin yatırım potansiyelinde artış sağladığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bölgedeki işletmelerin %48 oranla ihracat teşviklerinin üretim sürecinde bir teknolojik gelişme sağlanmadığı, %43,3 oranla yatırım potansiyellerinde bir artış sağlanmadığı ve %32,7 oranla kayıt dışılığını azaltmadığını belirtmişlerdir. Sonuç olarak ihracat teşviklerinin tabloda yer alan tüm işletme etkileri üzerinde olumlu bir etki sağladığı görülmektedir. Dolayısıyla, ihracat teşviklerinin işletmelere olumlu katkılar sağladığı söylenebilir.

İhracat teşviklerinin işletmeler üzerindeki etkilerinin iller düzeyinde önem dereceleri belirlenmek amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan ihracatçı işletmelerin verdikleri yanıtların önemini “evet” ve “hayır” olarak değerlendirmeleri istenmiştir. İhracatçı işletmelerin verdikleri yanıtların ortalama önem derecelerini hesaplamak için 1=evet, 2= hayır şeklinde hesaplanmıştır.

İhracat teşviklerin işletmeler üzerindeki etkilerinin Dicle Bölgesindeki illere göre ortalama olarak dağılımları aşağıda Tablo 12’de özetlenmiştir.

Tablo 12. İhracat Teşviklerin İşletmeler Üzerindeki Etkilerin Ortalamaların Dağılımı

İhracat Teşviklerin İşletmeler Üzerindeki Etkilerin İllere Göre Ortalama Değerleri	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	Gen. Ort.
İhracat oranında artış	1,00	1,02	1,14	1,00	1,05
Katma değerli ürün sayısında artış	1,31	1,23	1,33	1,20	1,29
İhracatta pazar alanın gelişmesi	1,25	1,35	1,41	1,00	1,33
İstihdam sayısında artış	1,10	1,14	1,25	1,00	1,16
Sermaye birikiminde artış	1,20	1,33	1,35	1,20	1,29
İşletme karlılığında artış	1,08	1,05	1,22	1,00	1,11
Üretim sürecindeki teknolojik gelişme	1,51	1,40	1,55	1,20	1,48
Yatırım potansiyelindeki artış	1,41	1,47	1,45	1,20	1,43
Teşviklerin kayıt dışılığını azaltması	1,31	1,23	1,45	1,00	1,33

Dicle Bölgesinde yer alan ihracatçı işletmelerin, ihracat teşviklerinin işletmeleri üzerindeki etkileri analiz edildiğinde, ihracat teşviklerinin, işletmelerin en fazla ihracat oranlarında ve işletme karlılığında artış sağladığı görülmektedir. Bunu sırasıyla takip eden istihdam sayısında artış, sermaye birikimde artış ve ihracatta pazar alanın gelişmesi olarak görülmektedir. Teşviklerin, işletmelerin en az üretim sürecindeki teknolojik gelişmede ve yatırım potansiyellerindeki artışı etkilediği görülmektedir. Bölgedeki işletmelerin ihracat teşviklerinin kayıt dışılığını azalttığını düşünenlerin olduğu ancak bu oranın çok yüksek olmadığı görülmektedir.

Sonuç

İllerin sosyo-ekonomik olarak gelişmesi ve bölgesel kalkınmanın sağlanması amacıyla bölge planları doğrultusunda uygulanan kalkınma stratejilerinin hayata geçirilmesinde devlet tarafından verilen teşvikler önem taşımaktadır. Kalkınma politikaları kapsamında verilen teşviklerin etkin bir şekilde kullanımının sağlanması için teşviklerden yararlanan ihracatçı işletmelerin, sektörlerin, illerin ve bölgelerin bölge planları doğrultusunda gereksinimlerinin belirlenmesi ve ileri süreçlerde yararlanılan teşviklerin etki analizlerinin yapılması gerekmektedir.

Dicle bölgesinde bulunan sanayi ve ticaret odaları, ihracatçı birlikler ve gümrük müdürlüğüne kayıtlı olup aktif bir şekilde ihracat yapan işletmelerin sahibi/yöneticilerine

yönelik olması, anket formunun sadece ihracat teşviklerinden faydalanan işletmelere yönelik olması ve bölge illerinde faaliyet gösteren işletmelerin anket çalışmalarına gönüllü olmamaları çalışmanın kısıtlarıdır. Çalışmanın sonucunda, Dicle Bölgesinde ihracat faaliyetleri yürüten işletmelerin faydalandıkları ihracat teşviklerinin kendi işletmeleri üzerinde önemli katkılar sağladıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak işletmelerin bağlı buldukları illerin yerel kalkınmasına ve genel olarak bölgenin kalkınmasına olan katkılarının beklenen düzeyde olmadığı ve oldukça sınırlı düzeyde kaldığı görülmüştür. Aynı zamanda Dicle Bölgesinde bölgesel kalkınma kapsamında uygulanan politikaların tam etkin olmaması, verilen ihracat teşviklerinin etki analizlerinin ve denetimlerinin olmaması ve bölge içi ile iller arası dengesizliklerin devam ettiği görülmüştür. Bu durumda, bölgede ihracat teşviklerinin yoğun ve etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak, bölgede teşvik kullanma kültürünü geliştirmek, genç nüfusa yönelik istihdam imkânları artırılarak dışarıya göçün önlenmesini sağlamak, sosyo-ekonomik sorunların giderilmesi gibi bölgesel kalkınma önlemlerinin etkin bir şekilde uygulanmasının gerekliliği önem kazanmıştır.

Bölge içi ve bölgeler arası ekonomik dengesizlikleri gidermek, yerel ekonomiyi güçlendirmek ve sosyal refahı artırmak amacıyla bölgesel kalkınma ile ilgili birtakım politika önerileri sıralamak mümkündür:

- Dicle Bölgesinde altyapı yatırımlarına yönelik politikalar uygulanabilir. Örneğin Dicle Bölgesinde gelişmişlik düzeyi daha düşük olan Şırnak ve Siirt illerinde ulaşım, enerji ve haberleşme altyapısını geliştirmek için demiryolu ve geniş otoyol yatırımları yapılabilir.
- Dicle Bölgesinde yerel üretim ve tarımın desteklenmesine yönelik politika önlemleri uygulanabilir. Bölgede hayvancılığın yaygın olduğu Şırnak ve Siirt illerinde bulunan yerel üreticilere birtakım teşvikler verilerek yerel ekonomiyeye katkı sağlanabilir. Mardin ilinde tarım ürünlerine bağlı olarak gıda sektörü yoğundur. Mardin ilindeki yerel üreticilere teşvik verilerek sektörün gelişimi sağlanabilir. Dicle Bölgesinde baraj ve sulama projeleri hayata geçirerek bu yolla tarımsal üretimi geliştirilerek böylece bir ekonomik kalkınmışlık sağlanabilir.
- Dicle Bölgesinde sanayi ve ticaret odaları, kalkınma ajansı ve üniversitelerin işbirliği ile illerde stratejik öneme sahip olan sektörlerde merkezi eğitim merkezleri kurularak beşeri sermayesi yüksek iş gücü sağlanabilir.
- Dicle Bölgesinde teknoloji ve inovasyon merkezlerinin kurulmasına yönelik yatırımlar sağlanabilir. Bölgede Batman ilinin sanayi altyapısı diğer illere göre daha gelişmiş durumdadır. Batman ilinde teknoloji merkezleri ve bilim parkları kurularak bölgenin teknolojiye dayalı üretim yapması sağlanabilir.
- Dicle Bölgesinde tarihi, doğal güzellikleri ve kutsal yerleri oldukça yaygındır. Mardin ilinde tarihi ve kutsal yerler yönünde, Şırnak ve Siirt illeri doğal güzellikleri ve kutsal yerleri yönünden zengin olan illerdir. Bu illerde turizm yatırımları artırılarak geri kalmış illerin gelişmesi sağlanabilir.
- Dicle Bölgesinde vergi teşvikleri ve devlet yardımlarına yönelik bölgesel kalkınma önlemleri uygulanabilir. Bölgede faaliyet yürüten işletmelere vergi muafiyeti, uygun kredi imkânları ve doğrudan hibe teşvikleri verilebilir. Bölgede Organize Sanayi Bölgelerinin (OSB) sayılarını artırarak gelişmiş bölgelerde faaliyet yürüten yatırımcıların Dicle Bölgesinde yatırım yapmaları konusunda birtakım teşvikler sağlanmalıdır.

Makale Bilgileri

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışma Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında hazırlanan “Bölgesel Kalkınmada İhracat Teşviklerinin Önemi: TRC3 Bölgesi Üzerine Bir Uygulama” adlı doktora tezinden üretilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.
Yazar Katkıları	Birinci yazarın katkı oranı %60, ikinci yazarın katkı oranı %40’dır.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Yapay Zekâ Beyanı	Bu çalışmanın hazırlanmasında yapay zekâ araçlarından faydalanılmamıştır.

Article Information

Evaluation	Two Outside Referees / Double-Sided Blinding
Ethical Statement	This study is derived from the doctoral dissertation titled “The Importance of Export Incentives in Regional Development: An Application on the TRC3 Region” prepared in the Department of Economics at the Graduate Education Institute of Mardin Artuklu University. It is hereby declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of study and that all studies utilized were indicated in the bibliography.
Similarity Scanning	Done – iThenticate
Ethical Statement	The study does not require ethics committee approval.
Author Contributions	The contribution rate of the first author is 60%, and the contribution rate of the second author is 40%.
Conflict of Interest	No conflict of interest declared.
Funding	No external funding was used to support this research.
Copyright & License	Authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.
Artificial Intelligence Statement	No artificial intelligence tools were used in the preparation of this study.

Kaynakça

- Akgül, A. & Çevik, O. (2003). İstatistiksel Analiz Teknikleri: SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları. Ankara: Emek Ofset Yayınları.
- Alpar, R. (2003). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlere Giriş. (2. Baskı), Ankara: Nobel Yayınevi.
- Arslan, K. (2005). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 275-294.
- Atayeter, Ç. & Erol, A. (2011). Türkiye'de Uygulanmakta Olan İhracat Teşvikleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-26.
- Aydemir, C. & Karakoyun İ. (2011). Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Kalkınma Ajansları. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Bağrıaçık, A. (2004). Uygulamalı Dış Ticaret İşlemleri. Ankara: Bilim Teknik Yayınevi.
- Başkol, M.O. (2016). Türkiye İhracatının İthalata Bağımlılığının Dâhilde İşleme Rejimi Açısından Analizi. *Ekonomik ve Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 1-18.
- Canitez, M., (2011). Uygulamalı İhracat-İthalat İşlemler ve Dokümantasyon. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Cevahir, H. (2007). Türkiye'de İhracat Teşviklerinin Etkinliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Denli, İ. (2023). Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kalkınma Ajansları: DİKA ve GEKA örnekleri. İktisat, Muhasebe ve Maliye Alanında Gelişmeler (Ed. S. Erdal Dinçer), Platunus Yayınevi.
- Dinler, Z. (2012). Bölgesel İktisat. Bursa: Ekin Yayınevi.
- DİKA. (2024 Nisan 11). Dicle Kalkınma Ajansı Dicle Bölgesi Stratejik Gelişme Raporu. <https://www.dika.org.tr>, Erişim Tarihi: 11.04.2024.
- Dolun, L. & Atik, A. H. (2006). Kalkınma Teorileri ve Modern Kalkınma Bankacılığı Uygulamaları. İstanbul: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayınevi.
- Ersungur, Ş. M. & Noyan Yalman, İ. (2009). Bölgesel Kalkınmada İhracat Teşviklerinin Etkinliği: Sivas İlinde Bir Uygulama. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1), 81-98.
- Gündüz, A.Y. (2006). Bölgesel Kalkınma Politikası. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Horoz, Y. (2006). İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Türkiye Uygulaması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kalaycı, Ş. (2005). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. İstanbul: Asil Yayınları.
- Kemer, O.B. (2003). Bir Dış Ticaret Politika Aracı Olarak İhracat Teşvikleri Teori-Uygulama. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Maillat, D. (1997). Interactions Between Urban Systems and Localized Productive Systems: An Approach to Endogenous Regional Development in Terms of Innovative Milieu. *European planning Studies*, 6(2), 117-129.
- Mete, E. & Akyazı, H. (2017). Avrupa Birliği ve Türkiye'de İhracata Yönelik Devlet Yardımları. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 85-109.
- Onay, A. (2016). Muhasebe Standartları Kapsamında Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi. *Ankara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(3), 31-45.
- Oskay, C. & Kubar, Y. (2008). Türkiye'de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (1), 367-383.
- Özdamar, K. (2004). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi: SPPS-MINITAB (Çok Değişkenli Analizler). İstanbul: Kaan Kitabevi.
- Öztürk, S., Sözdemir, A. & Koçbulut, Ö. (2007). Türk Eximbank Programlarının Türkiye

- İhracatına Etkileri ve AB/DTÖ’ye uygunluğu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 179-197.
- Süzer, A.Y. (2019). Bölgesel Kalkınmada İhracat Teşviklerinin Etkinliği: Karaman İli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- Szajnowska, W. A. (2009). Theories of Regional and Local Development - Abridged Review. *Bulletin Of Geography Socio–Economic Series*, 75-90.
- Şimşek, M. & Yazıcı, R. (2004). İhracat Teşviklerinin Etkinliğini Ölçmeye Yönelik Bir Analiz: Bilecik ve Eskişehir Örneği. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 121-140.
- Taşçı, K., Özsan, M. E. & Akpınar, R. (2011). Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Takım, A. (2010). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Planlarının İktisat Politikalarına Etkisi: Zonguldak- Bartın ve Karabük Örneği. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5(3), 259-275.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024 Şubat 21). Devlet Yardımları Rehberi. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr>, Erişim Tarihi: 21.02.2024.
- TDK. (2024). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 16.01.2024.
- Tuncer, E. (1999). Yatırım ve İhracatla İlgili Mali Teşvikler ve Uygulaması. Bursa: Yaklaşım Yayınları.
- TÜİK (2024 Mart 15). Türkiye İstatistik Kurumu Bölgesel İstatistikler. <https://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 15.03.2024.
- Vatansever Deviren, N. & Yıldız, O. (2014). Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri. *Akademik Bakış Dergisi*, (44), 1-35.
- Yayar, R. & Demir, Y. (2014). Bölgesel Kalkınma ve Yatırım Teşvikleri: Tokat İlinde Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (39), 119-146.
- Yolci, M. (2019). Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve TRA2 Bölgesinde Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.